

Tűnődés egy fontos bibliográfia fölött

A téma, a vállalkozás és a könyv méreteit tekintve egyaránt nagy mű került a tájékoztatók polcára. A *Mondák és mítoszok analitikus bibliográfiája* című kiadvány 500 nagyalakú oldalon csaknem háromezer bibliográfiai tételt tartalmaz, a különösen gigászi méretű utalórendszer pedig körülbelül 12 ezer fogalmat sorakoztat föl. A mű szerkesztője *Halmosi Józsefné*, kiadója a *Tatabányai Megyei Könyvtár*.

Ez a hatalmas munka 52 könyv, a magyar könyvkiadásban 1945 óta (többségében az elmúlt húsz évben) megjelent monda- és mítoszgyűjtemények feltárását szolgálja. Feldolgozási módszere: minden mű *minden fejezetét* külön bibliográfiai tételnek veszi, s a fejezet szövegében (nem címében!) előforduló *valamennyi* személynévet és *minden* tulajdonnévet kigyűjt. Ezeket egyrészt a bibliográfiai tétel végén közli, másrészt szerepelteti őket a mutatóban. Mivel minden mítosz és monda valamely személyhez vagy helyhez kötődik – ez a műfaj lényege –, lényeges információk aligha maradhatnak ki. Ugyanakkor a szövegben csak mellesleg érintett neveknek hatalmas kásahegyét görgeti maga előtt a feltáró apparátus, nem csak segítve, hanem zavarva is ezzel a használót.

A kötet a különböző népek mondáit földrészenként, azokon belül népek szerint csoportosítva sorolja föl. S bár a honfoglaló Huba vezér családi történetét szlovák mondának minősíti több tucatnyi hasonló társával együtt (félreértvén az eredeti szöveg helytálló „szlovákiai monda” kifejezését), a tagolás általában helyes, áttekinthető, jól eligazítja a keresőt.

Mindent összevetve olyan segédeszközt kaptak a közművelődési és az iskolai könyvtárosok, amely a jövőben nélkülözhetetlen eszköze lesz a témakörben való tanácsadásnak. A feldolgozott 52 mű gyakorlati használható-

sága sokszorosára nőtt. A tatabányai műhely a *Verselemzések* és a *Novellagyűjtemények* után ismét példát mutatott: derekas munkával általános érdeket szolgáló segédeszközt hozott létre.

E ponton meg is állhatnánk. Ám éppen a tatabányai vállalkozás nagyságrendje kötelez arra, hogy igényünket és mércénket magasabbra emelve e kiadványt ne csak a gyakorlati munka praktikus segédeszközeként méltassuk, hanem művelődéspolitikai tettként is mérlegre tegyük. Kiindulópontunk: van egy kimeríthetetlen, ámde Próteuszként változó kulturális örökség, a mondakincs és annak számtalan feldolgozása, és adva van a mai magyar társadalom erre vonatkozó igénye. Eleven, reneszánszát élő igény ez, a történelem iránti megújuló érdeklődés gyökereiből fakad, a történeti forrásmunkák növekvő keresletével rokon, s különösen tömegessé és mindennapossá tette a mítoszok és mondák tanításának bevezetése vagy újrabevetése az iskolákba. Fialat nemzedékek és új feladat elé állított pedagógusok fordulnak a könyvtárhoz, és fordulhatnak ezután immár az új bibliográfiához. A legjobbkor jött ez a mű: nemzedékek kaphatnak tőle eligazítást, látókörük bővülését.

De kapnak-e vajon? Mit kap az új segédkönyvtől például az a tízéves tanuló, aki az irodalomórán *Kalevala*-szemelvényeket olvas, és akinek tankönyve *Vikár Béla*, *Nagy Kálmán* és *Rácz István* fordításainak összehasonlítását tűzi ki feladatul? A *Finn mondák* című fejezetben 14 tétel igazítja útba – a *Kalevala prózai átirásaihoz*. Itt kezdődik a vitám az irodalomjegyzék szerkesztőivel. *Lönmrot* Kalevalája vajon nem mondagyűjtemény? Miért küldjük másodlagos prózai feldolgozásokhoz az olvasót, mikor három helyről is fakad a tiszta forrás? Ez az általános iskolai ismeretekhez mér-

ten sem előre-, hanem visszalépés, beszúkités. Nem szólnék, ha a finn eposz példája kivétel volna. Sajnos, ez a szabály. Bár a könyv címe szerint a mondák és mítoszok bibliográfiája, valójában csak az átírásoké és az átdolgozósoké. Maguk az alpművek még akkor sem szerepelnek benne, ha szövegük a mai olvasó számára élvezhető, kiadásuk pedig hozzáférhető. Ha nincs átdolgozás, nincs bibliográfiai tétel. Így maradt ki például az észtek nemzeti epósa, a *Kalevipoeg*.

Nézzük tovább! Mit kap az új bibliográfiától az a gimnazista, akinek érdeklődését a tankönyvben olvasott bibliai József-történet kellette föl (vagy a tanár, aki először tanítja)? Formálisan nagyon sokat: 12 tételt 120 utalással! Örömről azonban lelohadt, mihelyt látjuk, hogy ez a nagy apparátus végül is mindössze két műre utal: a *Bábel-tornya* című mítosz- és mondafeldolgozásra és *Román József* kötetére, a *Mítoszok könyvére*. Semmi többre. Mi történt? Ez a megbonthatatlanul egységes bibliai történet az egyik feldolgozott szövegben 11 fejezetre tagozódik, emiatt a bibliográfia tizenegyszer ismételte meg a teljes utalóapparátust. A módszer, mely kiválóan alkalmas volna alapszövegek tudományos feltárására, ellentétbe került az anyaggal, mely válogatások és ismeretterjesztő átdolgozások gyűjteménye. A választott módszer Gólemként magasodik a mű fölé, behemót aránytalanságával nyomja el annak lényegét. Képzelt gimnazistánk, aki tankönyvében az eredeti bibliai szöveg mellett a *Korán* József-történetét is megtalálja, az utalótenger áthajózása után csalódottan teszi le a bibliográfiát: semmi újat nem kapott. Ha viszont megkapta volna az eredeti szövegkörnyezetre utaló bibliai lelőhelyet, néhány régi, izés-zamatos fordítást, néhány irodalmilag értékes feldolgozás könyvészeti adatát (például *Thomas Mann*ét), sokkal jobban járt volna, mint a 120 utalós zsonglőrmutatvánnyal.

Vizsgáljuk meg közelebből a magyar mondakincset is, példaként kiválasztván a Mátyás király-mondakört. Az érdeklődő gazdag anyagra lel: 130 tételre. Ámde itt is kiderül, hogy ebből 120 mindössze két könyvből származik: *Lengyel Dénes* és *Szép Ernő* egy-egy művéből; voltaképpen ezeknek a mutatókkal feldúsított tartalomjegyzékét olvassuk. Az örvendetes tematikai gazdagság mellett elvész a mondafeldolgozások sokféle stílusárnyalata.

Mire gondolok? A lehetséges feldolgozási módok közül vegyünk szemügyre három jellegzeteset. Először is: klasszikus mesemondó-

ink „újramesélték” a gyerekeknek mondáikat, köztük a Mátyás-mondákat is. *Móra Ferenc* 12 Mátyás-történetén kívül *Benedek Elek*, *Móricz Zsigmond*, *Illyés Gyula* ifjúsági mondafeldolgozásait tudnám – kizárólag a Mátyás-mondakörnél maradván – hirtelenjében felsorolni. A bibliográfia egyet sem közöl; kimarad a mondafeldolgozások ama rétege, mely a tanítókat és a gyermekkönyvtárosokat hozzásegítené, hogy kisgyerekeknek mondát meséljenek. Másodszor: *Arany János* Hunyadi-balladái nélkül nehezen tudok elképzelni magyar mondabibliográfiát. Végére is mi lehet egy válogató-rostáló bibliográfia célja, ha nem a vitathatatlan értékek népszerűsítése? A szerkesztés logikáját még megérteném – az „Arany összes” nem mondagyűjtemény –, de a használatnak nehéz meggyőzően elmagyarázni, hogy *Szép Ernő* 50 műve mellé miért nem fért be a *Mátyás anyja*? S vajon nem a használatnak van igaza? Harmadszor: itt is lehetőség lett volna a forráshoz, az eredeti szövegkörnyezethez való elvezetésre. *Galeotto Marzio* Mátyás-könyve nem más, mint egykorú mondagyűjtemény; *Mátyás* és a kolozsvári bíró történetét *Heltai Gáspár Krónikájából* olvasni: fölfedezés. És így tovább! Bizony, úgy érzem, hogy a gyerekektől a vájtfüllű inyenckig az egyes olvasói rétegekre gondolva, közművelődési és iskolai szempontból is a mondafeldolgozások többféle stílusrétegének szerepeltetése tenné hasznossá és nyitottá a bibliográfiát.

Az ilyen bibliográfiai vállalkozás – hadd ismételjem most már általánosabb érvénnyel – *küldetést* teljesíthet, ha megvalósítja azt, amit minden bibliográfiától (egyébként minden könyvtártól is) elvárunk: a szellemi látóhatár kitágítását. E bibliográfia azonban tiszteletreméltó tartalmi gazdagsága mellett is inkább beszúkiti a stílusrétegek és a szerzők körét; a feldolgozott háromezer tétel fele *mindössze hat* szerző között oszlik meg. Ezzel minden gyakorlati haszna mellett is korábbi gyakorlatot követ, és megreked annak szintjén, pedig éppen ezt kellett volna meghaladnia a mondakincs széles körű és értékelve tájolt feltárásával.

Tudom, igazságtalan vagyok, amikor egy tisztes munkával készült, korrekt repertórium ürügyén vázalom fel egy másik, szeleesebb alapú magyar mondabibliográfia tervét. Ez ismertetett bibliográfia szerkesztőit más szabályok kötötték. Talán túlságosan is ragaszkodtak a maguk vállalta *formai* szabályokhoz. Az ausztráliai szigetcsoportok meséinek például

sok helyet szenteltek, mert a könyv alcímében a „monda” szó is szerepelt, de kihagyták az osztják eredetmondákat, mert a kötet alcímébe – nyilván praktikus-kereskedelmi megfontolásokból – a „mese” szót nyomtatták. Ezért nem került be a bibliográfiába a jávorszarvast üldöző s végül új hazát találó két osztják férfi története.

★

A szerzők, sajnos, szintén elszalasztották Csodaszarvasukat: a lehetőséget, hogy a magyar és az egyetemes mondakincs irodalmának

értő kézzel válogató, gazdag áttekintését adják, mely motivumonként feltárta volna a feldolgozások sokféle arcát, elvezetvén az olvasót természetesen a forrásokig is. Az ilyen monda-bibliográfia szakembernek, nevelőnek, könyvtárosnak egyaránt távlatokat nyitott volna, túlzás nélkül mondhatjuk: a magyar szellemi élethez adott volna valami igazán újat. Summázva tehát, gazdagabbak lettünk egy praktikus mondagyűjtemény-repertóriummal – örülhetünk a nyereségnek –, és elmulasztottunk egy nagy lehetőséget. (*József Attila Megyei Könyvtár, 1983. [1984.] 521 l. 138 Ft. Soksz.)*
Katsányi Sándor

Lapozgató

Az **Új Auróra Füzetek** című sorozat Békés megye harmadik bibliofil kiadói műhelyének terméke. (A másik két műhelyben: a *Bibliotheca Bekesiensis* keretében és a megyei könyvtár kiadói tevékenysége során napvilágot látott kiadványokról külön-külön rendszeresen meg szokott emlékezni a *Könyvtáros.*) E sorozatra is jellemző a magas fokú tipográfiai igényesség – a puritán, de nagyon színvonalas tipográfiai megformálás a gyomai officina neves nyomdásának, *Petőcz Károlynak* érdeme –, a viszonylag kis példányszám (300–500, a külföldi terjesztésre is szánt füzetek esetében pedig 1000–1500), a tartalmi színesség és a provincializmustól mentes szerkesztői szemlélet. A műhely a Békéscsabai Városi Tanács által kiadott, évente háromszor megjelenő irodalmi és művészeti folyóirathoz, az *Új Auróra*hoz kapcsolódik, ennek főszerkesztője, *Filadelfi Mihály* gondozza a füzetsorozatot is. Az *Új Auróra Füzetek* békési írók és költők írásaival indult 1979-ben (*Csoór István: A hangok messzire szállnak. Novellák; Tomka Mihály: A hallgatás ellen. Versek*), és az eddig megjelent 14 füzet többsége szépirodalmi alkotásokat tartalmaz (*Varsa Zoltán: Magamraolvasó – versek 1980; Dér Endre: A kékcstillagos sárkány – novellák 1981; Újházy László: Kövek között – versek, 1981; Filadelfi Mihály: A szavak udvarát kutatom – versek 1982; Szudy Géza: Ad astra – versek, 1982; Bónus István: Az én világom, 1984*), de e műfajon belül a

tárgyválasztás átlépi az országhatárt: két bolgár tárgyú antológia is megjelent már a sorozatban. A *Bolgár tánc* című füzet a bolgár állam megalakulásának 1300. évfordulója alkalmából, 1981-ben tíz magyar költő Bulgáriáról szóló verseit közölte párhuzamosan, magyarul és fordításban (az Illyés Gyula, Weöres Sándor, Nagy László és Juhász Ferenc költeményeit is tartalmazó antológiát *Hadnagy Lajos* és *Király Zoltán* állította össze), a Bulgária felszabadulásának 40. évfordulójára kiadott friss kötet pedig *Ébredés Bozsenciben* címmel 19 magyar költő tisztelő antológiája. E bővebb válogatás összeállítója és bevezetésének írója *Kiss Ferenc*. A sorozat másik fontos területe a néprajz: harmadik füzete *Tudományos disputa* címmel közölte a Sárrét nagy krónikásának, *Szűcs Sándornak* hét írását, többek között a táj fiatalon, 1942-ben elhunyt költőjéről, a sárrétudvari *Nagy Imréről* szólót. (Ezért is a „néprajz” minősítés e kötetről a füzetsorozat tartalomjegyzékében túlságosan leszűkítő.) A nyolcadik, 1981-ben megjelent füzet, *Beck Zoltán* munkája *Építőáldozat* címmel néprajzi tanulmányokat közöl olyan témákról, mint például a rontásűző házépítő szokások, hiedelmek (innen a munka címe is), valamint Tánacsics alakja a folklórban. A sorozat irodalomtörténeti érdeklődését két füzet bizonyítja: *Béla*di *Miklós* tanulmányai Németh Lászlóról, *Az értelem-alapító* címmel – a szerző három írásához negyediként *Greza Ferencnek* Né-